

Violent Crimes against Children. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 4 (109). С. 325–335.

Гусакова Анастасія Вячеславівна,
курсант Луганського державного університету
внутрішніх справ ім. Е.О.Дідоренка
Науковий керівник : **Олена Іванівна
Богучарова** Луганський державний
університет внутрішніх справ ім.
Е.О.Дідоренка, доктор психологічних наук,
проф.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ БУЛІНГУ ТА АНТИБУЛІНГОВЕ ЗАКОНОДАВСТВО В УКРАЇНІ

В українському суспільстві гостро постала проблема булінгу. Актуальність вивчення булінгу як соціального явища обумовлюється масштабами його поширення в країні. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ, 2019) [2], Україна посідає 9 місце серед 42 досліджуваних країн за відсотком жертв булінгу серед 15-тирічних підлітків (9/11% дівчата / хлопці відповідно) і 7-ме місце (11 /20% дівчата / хлопці відповідно) за кількістю переслідувачів – булерів (особа, яка здійснює психологічне, фізичне, економічне, сексуальне насильство у закладах освіти, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій). Кількість булерів серед 11-літніх дітей менша, ніж серед старших школярів. У той же час кількість жертв серед 11-літніх в Україні більша, ніж серед старших – 15-річних підлітків (рис. 1, рис.2).

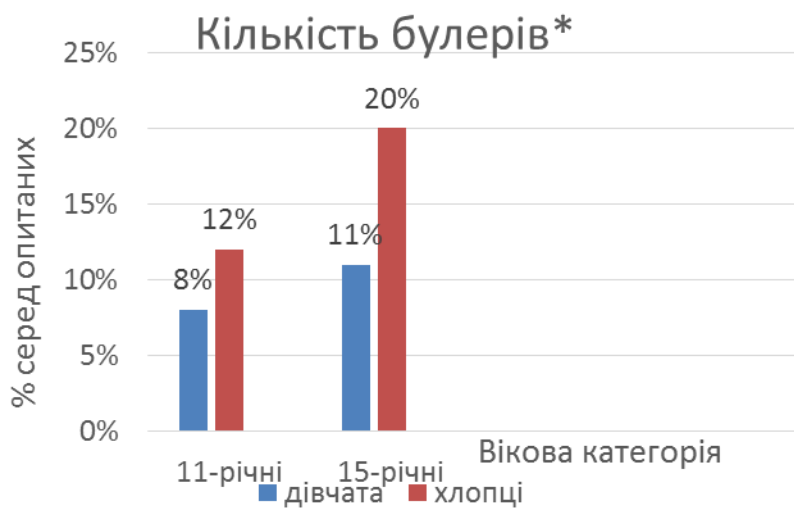

Рис. 1 Вікові особливості булінгу за кількістю булерів (за ВВОЗ)

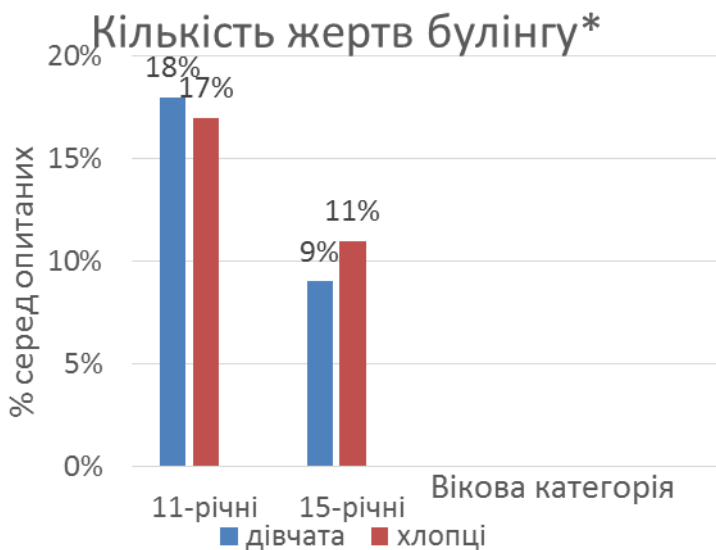

Рис. 2. Вікові особливості булінгу за кількістю жертв булерів (за ВВОЗ)

При цьому з віком репертуар фізичних засобів цькування скорочується, проте набувають більш витончених форм психологічні прийоми й техніки знущання. Булінг (цькування) визначається як дії учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи або стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого може бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю жертви булінгу (потерпілі) [1]. Так, жертвами онлайн-булінгу в Україні є 29% опитаних підлітків, а 16% були змушені через це не відвідувати шкільні урочні та позаурочні заняття [4].

У свою чергу, кібербулінг (інтернет-цькування в соціальних мережах) – новітня форма агресії, що припускає жорстокі дії з метою дошкулити, нашкодити, принизити підлітка з використанням інформаційно-комунікаційних засобів: мобільних телефонів, електронної пошти, соціальних мереж [1;

2]. Соціальні мережі – ідеальна платформа для булінгу неповнолітніх. Часто підлітки, які навіть не знайомі між собою, пишуть на адресу один одного образливі повідомлення, слова, погрози. Це особливо небезпечно для психічного здоров'я підлітків, оскільки іноді призводить до загрозливих наслідків. Наприклад, соціальна мережа ASK.fm, користуючись популярністю в українській підлітковій та молодіжній спільноті посідає одне з перших місць за булінгом. Мережу ASK.fm, яка заснована в Латвії (2010 р.), переважно складають запитання та відповіді. Кожен зареєстрований користувач може поставити іншим користувачам анонімні (чи не анонімні) запитання та отримувати на них відповіді. Ураховуючи той факт, що більшість користувачів формують свої питання позаочі, анонімно, неможливо дізнатися, хто саме та з якою метою запитує. Відомо про декілька випадків, коли анонімні образи та погрози призводили до самогубств підлітків-користувачів. На цій платформі, окрім всього, діють групи з суїцидальною спрямованістю „Синій кит”, „Жовта сова” тощо. Неодноразово піднімалося питання про закриття цієї соціальної мережі, оскільки, на думку багатьох експертів, платформа несе пряму загрозу суспільній злагоді, соціальному благополуччю та психологічному здоров'ю молоді. Дуже часто тут у вільному користуванні, знаходиться так званий інформаційний «junk-food» – відео та фото насилля, еротики, порнографії. Проте, як правило, більшість батьків майже не контролює своїх дітей в Інтернеті, надаючи їм повну свободу вибору. Водночас підлітки переважно не обізнані в технологіях підвищення ефективності своєї Інтернет-присутності, не мають розвинутого критичного мислення, не здатні відрізнити чисту інформацію від маніпуляцій, не можуть вчасно відписатися від шкідливих сторінок. Цькування у закладах освіти, яке зазіхає на основи моральності, не обмежується реальним шкільним класом, а й набуває форми онлайн-булінгу, що спричиняє схильність учасників до певних видів самодеструктивної та делінквентної поведінки не тільки в підлітковому, а й вже у дорослому віці, тобто має латентну пролонговану дію на особистість.

Попри все, суспільна небезпечність булінгу, його шкідливість як соціально-психологічного явища полягає перш за

все в його системності, систематичності та зухвалості. Притому кібербулінг змінює саме поняття системності насильницьких нападів булінгерів. Оскільки той самий інформаційний «junk-food» – фейки, чутки, невдалі чи відредаговані фото не лише швидко розповсюджуються, але й складно вилучаються з мережі. Цей інформаційний непотріб може бути безкінечно продубльований на інших ресурсах чи інтернет-сторінках, зберігатися на особистих комп'ютерах користувачів, мобільних пристроях тощо. Тим паче, якщо в реальному освітньому закладі насилля, щоб стати системним явищем, має бути постійно відтворюваним і багаторазово повторюваним, то зухвалу системність кібербулінгу завчасно передбачено наявністю широкої підліткової Інтернет-аудиторії. Остання, анітрохи не цураючись, відразу підхоплює якийсь один випадковий негативний меседж, надає йому системності шляхом перепостів та лайків/ дизлайків. Тобто, якщо булер-переслідувач у реальності має здійснити декілька дій та нападів щодо жертви, то в кіберпросторі булеру достатньо одного дизлайку чи перепосту, за умови, що їх повторюватимуть (розповсюдять чи підтримають) інші користувачі, або юзери. Власники соціальних мереж останнім часом почали реагувати на скарги користувачів, блокуючи агресивні коментарі, видаляючи сторінки порушників та змінюючи концепцію своїх мереж. В Instagram, наприклад, почали приховувати кількість лайків користувачів від їх підписників.

Усунути булінг взагалі як явище практично неможливо. Цькування перебуває у значній залежності від загальної системи нерівності людей в соціумі (майнова, фізична, етнічна, інтелектуальна, гендерна). Звідти випливає, що проблема подолання знущань в закладах освіти має вирішуватися симетрично проблемі подолання соціальної нерівності. Навіть міжнародний досвід Скандинавських країн, де приборканням цього явища опікуються тисячі фахівців та волонтерів, де запроваджено спеціальні програми, працює багато центрів, свідчить про те, що факти насилля у дитячому колективі залишаються попри всі докладені зусилля. Тому, завдання різних підрозділів Національної поліції України, зокрема ювенальної превенції, патрульної поліції не стільки усунути

булінг як суспільне небезпечне явище, скільки знизити його інтенсивність, обсяг охоплення дитячих колективів та зменшити кількість випадків крайніх проявів булінгу.

Комунікаційні зв'язки в соціальних мережах давно опинилися на одному рівні зі спілкуванням в реальному часі й просторі, тому правова відповідальність за дії булінгу та жорстокість у тому числі у віртуальному світі повинна бути такою ж самою, як і в реальності з використанням принаймні механізмів опосередкованого правового регулювання булінгу допоки не напрацьовано пакет прямих законодавчих актів (Конституція України (ст.Ст. 3, 28, 51, 52, 53); Закон України «Про охорону дитинства»; наказ МОН «Про вжиття додаткових заходів щодо профілактики та запобігання жорстокому поводженню з дітьми»; наказ МОН «Про вжиття вичерпних заходів, спрямованих на дотримання законодавства щодо захисту прав неповнолітніх»).

Зауважимо, що тим не менш вкрай потрібне пряме правове регулювання булінгу як правопорушення, насильницької дії, юридично значущих актів жорстокості. У цьому напрямку законодавець зробив значний крок, прийнявши Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню) від 18 грудня 2018 року № 2657-VIII, визнавши, тим самим, окремість складу даного правопорушення. До цього булерів притягували до відповідальності у порядку ст. 173 КУпАП за дрібне хуліганство або якщо кривдники не досягли віку адміністративної відповідальності, то у відношенні їх батьків складався протокол про адміністративні правопорушення за ст. 184 КУпАП (невиконання батьками або особами, що їх замінюють, обов'язків щодо виховання дітей). Однак, і досі існують прогалини у законодавстві, які заважають належному кримінально-правовому регулюванню зазначеної проблеми.

Натомість, кримінально-правове регулювання булінгу – це діяльність держави і суспільства, здійснювана в процесі підготовки та прийняття правових норм щодо протидії булінгу, реалізація цих норм в конкретних правовідносинах і застосування державного примусу з метою досягнення стабільного правопорядку в суспільстві. Правове регулювання

булінгу – це механізм нормативного упорядкування, організації та діяльності суб'єктів освітнього процесу, забезпечення нормального освітнього співіснування і формування стійкого правопорядку без проявів шкільного цькування. Антибулінгове законодавство передбачає низку профілактичних заходів, превентивних програм, які потребують постійного удосконалення, оскільки останні виявляють недостатню адаптивність до сьогочасних реалій.

Отже, насильство у закладах освіти досить поширене соціальне явище та припускає будь-які умисні дії одного з учасників освітнього процесу по відношенню до інших, кібербулінг притому використовує цифровий, масовий ресурс мережі на шкоду неповнолітньої особи. Ці дії порушують права й свободи неповнолітньої особи, наносять їй фізичну, матеріальну, психічну шкоду. Тому вважаємо за необхідне на прикладі зарубіжного досвіду законодавчо закріпити дієві механізми протидії булінгу та за допомогою едукативного освітнього процесу, просвітницьких Інтернет-платформ, масових заходів, програм укорінювати усвідомлення необхідності боротьби із булінгом в освітніх закладах та у соціальних мережах, у тому числі з застосуванням ефективних інструментів поліцейської практики.

Література

1.Брочковська Ю.Б. Булінг як соціально-психологічна проблема. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ/ Ю.Б. Брочковська, С.С.Стецьмах. – 2011. – № 2. – С. 145–154.

2. Глобальне опитування про булінг [Електронний ресурс]
Режим доступу:
<http://www.unicef.org/ukraine/ukr/infographicbullying-upd.pdf>.

3.Про основні засади забезпечення кібербезпеки в Україні:
Закон України від 05.10.2017 № 2163-VIII. URL:
<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19>. – Назва з екрана.

4. Український інститут дослідження екстремізму. Стоп шкільний терор. Особливості цькувань у дитячому віці. Профілактика та протистояння булінгу. – 2017. – 84 с. URL:
<https://uire.org.ua>. – Назва з екрана.